

Dergi ana sayfası: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed>

Araştırma Makalesi

Atıf Bilgisi: Arpacioğlu Özdemir, Ö. (2026). Ekonomik özgürlük ve insani gelişme: E7 ülkeleri için panel veri yaklaşımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 75, 259-269. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1794734>/
<https://izlik.org/JA44CX33NM>

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE İNSANİ GELİŞME: E7 ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ YAKLAŞIMI

Özge ARPACIOĞLU ÖZDEMİR¹

¹Dr.Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, arpacioğluozge@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2424-8700>

Öz

Bu çalışma Heritage vakfı tarafından 1995 yılından bu yana her yıl düzenli olarak yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi ile Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan ve kalkınmanın temel göstergesi olarak sıklıkla kullanılan insani gelişme endeksi ilişkisini 1995-2023 dönemine ait E7 ülkeleri özelinde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada yöntem olarak panel ARDL yöntemi kullanılmıştır. Panel Ortalama Grup (PMG) tahmincisi yöntemi ile ekonomik özgürlüklerin insani gelişme üzerindeki uzun ve kısa dönemli etkileri değerlendirilmiştir. Ampirik analiz sonucunda, kısa dönemde değişkenler arasındaki etkinin anlamlı olmadığı, uzun dönemde ise değişkenler arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre; ekonomik özgürlüklerde meydana gelen %1'lik bir artışın insani gelişmeyi ortalama %0,12 oranında; GDP değişkeninde %1 oranında bir artışın HDI değişkenini ortalama %0,10 oranında arttırdığı bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, Dumitrescu-Hurlin (2012) Panel Granger Nedensellik testine göre kısa dönemde yalnızca ekonomik büyümenin ekonomik özgürlüğü etkilediği, diğer değişkenler arasında ise kısa dönemli bir nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ekonomik özgürlük, İnsani gelişme, Panel veri analizi.

ECONOMIC FREEDOM AND HUMAN DEVELOPMENT: A PANEL DATA APPROACH FOR E7 COUNTRIES

Abstract

This study aims to reveal the relationship between the economic freedom index, published annually by the Heritage Foundation since 1995, and the human development index, created by the United Nations and frequently used as a fundamental indicator of development, specifically for the E7 countries for the period 1995-2023. The panel ARDL method was used as the methodology in the study. The Panel Mean Group (PMG) estimator method was used to assess the long- and short-term effects of economic freedoms on human development. The empirical analysis revealed that the effect between the variables was not significant in the short term, while in the long term, there was a cointegration relationship between the variables. Accordingly, it was found that a 1% increase in economic freedoms increases human development by an average of 0.12%; a 1% increase in the GDP variable increases the HDI variable by an average of 0.10%. Furthermore, according to the Dumitrescu-Hurlin (2012) Panel Granger Causality test, it was determined that in the short term, only economic growth affects economic freedom, and there is no short-term causality relationship among the other variables.

Keywords: Economic freedom, Human development, Panel data analysis.

Yayımlanan makalenin telif hakkı, CC BY 4.0 lisansı kapsamında yazara aittir. Bu lisansın bir kopyasını görmek için şu adresi ziyaret ediniz: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

1. GİRİŞ

Özgürlük bir bireyin sahip olması gereken en önemli değerlerin başında gelmektedir. Ekonomik özgürlük, Adam Smith, David Ricardo, Milton Friedman gibi birçok iktisatçı tarafından üzerinde durulan konular arasında yer almış, rekabetçi piyasaların oluşmasında, ulusların zenginliğinin sağlanmasında bir ön koşul olarak görülmüştür. Ekonomik özgürlükler farklı kurumlar tarafından bir takım niceliksel göstergelerle hesaplanmakta ve ülkeler çıkan sonuçlara göre dünya sıralamasında yerini almaktadır. 1980 yılından bu yana her yıl düzenli olarak yayınlanan bu endeksler, ekonomik özgürlüklerin etkilerinin ortaya çıkarılmasında literatüre kolaylık sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı ekonomik özgürlüğün toplumsal refah ve insani gelişme üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktır. Ekonomik özgürlüklerin sosyoekonomik gelişme üzerindeki etkisini ölçmeye çalışan ampirik çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından çalışmanın ikinci bölümünde konunun teorik arka planından bahsedilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde konu ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilecektir. Çalışmanın dördüncü bölümü olan yöntem bölümünde ekonomik özgürlüklerin insani gelişme üzerindeki etkisi analiz edilecektir. Sonuç ve öneri bölümünde ise ampirik analiz sonucu elde edilen bulgulara ve politika önerilerine değinilecektir.

İktisadi açıdan ekonomik özgürlük bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerini yerine getirebilme hakkı olarak ifade edilmektedir. Ekonomik özgürlüğün belirleyicileri üzerine farklı kurumlar tarafından düzenli olarak yayınlanan endeksler bulunmaktadır. Heritage Vakfı, ekonomik özgürlüğün ölçülmesinde uluslararası karşılaştırmalar sunan ve sıklıkla kullanılan Ekonomik Özgürlük Endeksi'ni yayımlayan bir kuruluştur. 1995 yılından bu yana Ekonomik Özgürlük Endeksi vakıf tarafından her yıl hesaplanmaktadır. Elde edilen bu verilerle Ekonomik Özgürlük Endeksi'ni hesaplanmakta ve endeks değerleri uluslararası karşılaştırma yapabilme olanağı sunmaktadır. Ülkelerin ekonomik özgürlük seviyelerinin belirlenebilmesi niceliksel bir hesaplama gerektirmektedir. Endeks 4 temel bileşenlerden ve 12 alt bileşenlerden oluşmaktadır. Ekonomik Özgürlük Endeksi; sosyoekonomik özgürlüklerin yanı sıra mülkiyet hakları, kamu yönetiminde şeffaflık, yargının etkinliği, hükümet harcamaları, vergi yükü gibi alt bileşenleri kapsamaktadır. 12 alt bileşenin her biri 0-100 arasında bir ölçekte derecelendirilip ortalamaları alınmaktadır. Endeks değeri 100'e yaklaştıkça ekonomik özgürlüklerin arttığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Tablo 1. Ekonomik özgürlükte ilk 10 ülke, son 10 ülke ve skor değerleri (2025).

İlk Sırada Yer Alan İlk 10 Ülke	Ekonomik Özgürlük Endeksi	Son Sırada Yer Alan İlk 10 Ülke	Ekonomik Özgürlük Endeksi
Singapur	84,1	Kuzey Kore	3,0
İsviçre	83,7	Küba	25,4
İrlanda	83,1	Venezuela	27,6
Tayvan	79,7	Zimbabve	35,1
Lüksemburg	79,5	Sudan	35,3
Avusturalya	79,3	Eritre	38,6
Danimarka	79,1	Burundi	39,7
Estonya	78,9	İran	42,5
Norveç	78,3	Orta Afrika Cumhuriyeti	42,8
Hollanda	78,1	Gine Bissau	43,6

Kaynak: <https://www.heritage.org/index/>

Tablo 1'e göre, 2025 yılında 184 ülkenin sıralamaya girdiği listede Ekonomik Özgürlük Endeks puanı en yüksek ülke 84,1 değeriyle Singapur iken en düşük endeks değerine sahip ülke Kuzey Kore'dir. Ekonomik özgürlükte ilk sıralarda yer alan ülkelerin ayı zamanda 2024 dünya mutluluk raporunda da ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. 2024 Dünya Mutluluk raporuna göre ilk sırada yer alan ülkeler sırasıyla Finlandiya, Danimarka, İrlanda, İsviçre, Hollanda, Kosta Rika, Norveç, İsrail, Lüksemburg, Meksika ve Avusturalya'dır (Helliwell vd., 2024).

Literatürde yüksek ekonomik özgürlük değerine sahip olan ülkelerde insani gelişmişliğin de yüksek olduğuna dair çok sayıda çalışmaya rastlanmak mümkündür. İnsani gelişme endeksi (Human

Development Index-HDI) 1990 yılından bu yana her yıl Birleşmiş Milletler tarafından ülkelerin sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyini ölçmek amacıyla hesaplanmaktadır. İnsani gelişme endeksi ülkelerin salt ekonomik başarılarını hesaba katmamakta buna ek olarak eğitim ve sağlık göstergelerini de hesaplamaya dâhil etmektedir. İnsani gelişme endeksi, eğitim, sağlık ve gelir bileşenlerinden oluşmaktadır. İnsani gelişme endeksinin hesaplanmasında sağlıklı ve uzun bir yaşam, bilgiye erişim ve yaşam standardı bileşenlerinin geometrik ortalamalarının alınması sonucu skor değer elde edilmektedir. Bu değer 0 ile 1 arasında yer almakta, değer 1'e yaklaştıkça insani gelişme artmakta, 0'a yaklaştıkça insani gelişme azalmaktadır.

Ekonomik özgürlük ve insani gelişme arasındaki ilişkiyi analiz eden bu çalışmada E7 ülke grubu seçilmiştir. Küresel ekonomide ekonomik yapı dönüşümünü henüz tamamlamamış olmaları bu ülke grubunun seçilmesinin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğu OECD ve G7 ülkeleri üzerine yoğunlaşmakta, E7 ülkeleri üzerine yapılan çalışmalar ise sınırlı kalmaktadır. Bu yönüyle çalışma, ekonomik özgürlüklerin insani gelişme üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerini, yükselen piyasa ekonomileri bağlamında ele alarak literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın literatüre katkısı üç noktada toplanmaktadır. Ekonomik özgürlük ve insani gelişme ilişkisi uzun bir zaman dilimini kapsayacak şekilde analiz edilmektedir. İkinci olarak, panel ARDL yöntemi ile değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler eş zamanlı olarak incelenmekte, böylece dinamik etki yapısı ortaya konulmaktadır. Üçüncü olarak, Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi ile büyüme, ekonomik özgürlük ve insani gelişme arasındaki etkileşim yönü belirlenmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın amacı ve kapsamı yer almaktadır. İkinci bölümde konu ile ilgili literatür taraması sunulmaktadır. Üçüncü bölümde veri seti, yöntem ve ampirik bulgular açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde ise analiz sonucu elde edilen sonuçlar değerlendirilmekte ve politika önerilerinde bulunmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde ekonomik büyüme, insani gelişme ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi farklı yöntemler ile inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu nedenle ilgili literatür; klasik panel veri yöntemleri, dinamik panel veri yöntemleri ve panel ARDL yaklaşımı kullanan çalışmalar olmak üzere 3 grupta sınıflandırılmıştır.

2.1. Klasik Panel Veri Modellerini Kullanan Çalışmalar (EKK, FE, RE, Kantil)

Grubel (1998) 1996-1997 dönemine ait 78 ülkenin verilerini kullanarak gelir eşitsizliği, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmiştir. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlüğün insani gelişmişlik düzeyini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Esposito ve Zaleski (1999) ekonomik özgürlüğün yaşam kalitesi üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda daha fazla ekonomik özgürlüğün hem uluslar genelinde yaşam kalitesini artırdığını hem de zaman içinde yaşam kalitesindeki iyileşmeleri artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Akhter (2004) 1998 verileri ile 109 ülkede ekonomik özgürlük ve diğer ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi kullanarak analiz ettiği çalışmasında ekonomik özgürlüğün insani gelişmeyi arttırdığı bulgusunu elde etmiştir.

Doucouliagos ve Ulubasoğlu (2006) ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 82 ülke genelinde 1970-1999 dönemi için meta analitik teknik yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlüğün, fiziksel sermayenin teşviki yoluyla ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve dolaylı etki ettiğine dair bulgular elde etmişlerdir.

Kaya ve Çalışkan (2016) ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitim üzerindeki etkisini 1970-2010 döneminde yüksek, orta-yüksek, düşük-orta ve düşük gelirli ülkeler özelinde incelemişlerdir. Analizde panel veri yöntemi kullanılmıştır. Çalışma bulgusu ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitim göstergeleri üzerinde genel olarak olumlu bir etki yarattığını göstermektedir.

Grafland (2019) 1990-2020 döneminde 78 ÷lkede ekonomik özgürlükler ve yaşam memnuniyeti ilişkisini analiz ettiği çalışmasında ekonomik özgürlüğün bireysel özerklik aracılığıyla yaşam memnuniyeti üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu sonucunu elde etmiştir.

Özdemir ve Salihoğlu (2029), 40 ÷lke için ekonomik ve politik faktörlerin insani gelişmişlik üzerindeki etkilerini analiz ettikleri çalışmaları, ekonomik özgürlük göstergelerinin insani gelişme üzerindeki etkilerinin istatistiki olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Çoban (2020), 1995-2014 döneminde Visegrad Dörtlüsü ÷lkelerinde ekonomik özgürlüklerin insani gelişme üzerindeki etkisini analiz ettiği çalışmasında, ekonomik özgürlüklerin insani gelişmeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Feruni vd., (2020) 2009-2018 döneminde Batı Balkan ÷lkeleri ve AB ÷lkelerinde yolsuzluğun, ekonomik özgürlüğün ve kentleşmenin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini panel genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucu yolsuzluğun ekonomik kalkınma üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu, ekonomik özgürlük ve kentleşmenin ise her iki ÷lke grubu için ekonomik kalkınma üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Kangal ve Eroğlu (2023) ekonomik özgürlükler ve kişi başına düşen GSYİH ilişkisini 2006-2020 döneminde seçili yüksek özgürlükçü 10 ÷lke için panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda ekonomik özgürlüğün kişi başına düşen GSYİH'yı artırdığı sonucu elde edilmiştir.

2.2. Dinamik Panel veri ve GMM Yaklaşımını Kullanan Çalışmalar

Taner (2017) OECD ÷lkelerinde ekonomik özgürlüğün insani gelişme üzerindeki etkisini 1990-2014 dönemi için sistem-GMM yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlük düzeyi insani gelişmişlik düzeyini pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı etkilediği sonucu elde edilmiştir.

Özyılmaz (2022) ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümedeki rolünü ele aldığı çalışmasında 155 ÷lke genelinde kantil regresyon ve EKK yöntemi kullanarak analiz etmiştir. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlüklerin büyümeyi arttırdığı bulgusunu elde etmiştir.

Tunçsiper (2023) ekonomik özgürlük ve insani gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1995-2021 dönemine ait G7 ÷lkeleri için ele aldığı çalışmasında panel veri yöntemi ve GMM tahminleri yöntemi kullanmıştır. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlük endeksi, insani gelişme endeksi ve ekonomik büyüme arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Etienne vd., (2025) Burundi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ruanda ve Uganda eyaletlerinde ekonomik özgürlük ve insani gelişme ilişkisini sabit etkili panel veri modelleri ve sistem GMM iki adımlı modeller kullanarak analiz ettikleri çalışmaları, iki değişken arasında pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir.

2.3. Panel Eşbütünleşme ve Panel ARDL Yaklaşımını Kullanan Çalışmalar (FMOLS, DOLS, ARDL)

Yenipazarlı (2017) Türkiye'de ekonomik özgürlükler ve büyüme ilişkisini panel ARDL yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlük ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusunu elde etmiştir.

Al-Gasaymeh vd., (2020) 13 MENA ÷lkesinde ekonomik özgürlük ve büyüme ilişkisini 2010-2018 dönemi için panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda ekonomik büyümenin ekonomik özgürlüğün boyutlarından olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.

Gezer (2020) geçiş ekonomilerinde 1996-2018 dönemi için ekonomik özgürlüklerin insani gelişme endeksi üzerindeki etkisini panel veri yöntemi ile analiz ettiği çalışmasında ekonomik özgürlüğün hem kısa hem de uzun dönemde kalkınma üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Efeoğlu (2021), 2010-2018 yılları arasına ait veriler kullanarak insani gelişmenin ekonomik ve politik belirleyicilerini incelemiştir. Çalışma sonunda, ekonomik özgürlük göstergelerinin insani gelişmişlik üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

İmre (2022), kırılğan beşli ülkelerinde 1999-2018 dönemi verileri ile ekonomik özgürlük ve insani gelişmişlik arasındaki ilişkiyi analiz etmiş, değişkenler arasında uzun dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur.

Afonso ve Blanco (2023) az gelişmiş ülkelerde ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi kullanarak 2000-2021 dönemi için analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlüğün en az gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini, kamu harcamaları, mali ve finansal özgürlüğün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ise olumsuz olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Belanová vd., (2023) Ekonomik Özgürlük Endeksi'nin Slovak Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti ve Singapur'un ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini 20 yıllık dönem için panel veri yöntemi ile analiz ettikleri çalışmalarında ekonomik özgürlük endeksinin on iki alt endeksinden yalnızca emek özgürlüğü alt endeksi ve parasal özgürlük alt endeksinin ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde bir etki gösterdiği bulgusuna ulaşmıştır.

Hardi vd., (2024) 1995-2022 yılları arasında ekonomik özgürlük göstergelerinin Endonezya'nın ekonomik büyümesine katkılarını Solow büyüme modeli çerçevesinde analiz ettikleri çalışmalarında RLS, DOLS ve FMOLS yöntemleri kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda iş özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, mülkiyet hakları, hükümet bütünlüğü, vergi yükü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük göstergelerinin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucunu elde etmişlerdir.

Ünlü (2025) inovasyon düzeyi ve ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Brezilya, Meksika, Endonezya ve Türkiye özelinde 1995-2022 dönemi için panel veri methodu ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiş ayrıca ekonomik özgürlük ile büyüme arasında çift yönlü, patent sayısındaki artıştan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Tsitouras ve Papapanagos (2025) ekonomik özgürlük, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Yunanistan özelinde 1980-2019 dönemini inceleyen çalışmalarında NARDL yöntemi ve Toda-Yamamoto nedensellik testini kullanmışlardır. Analiz sonucunda ekonomik özgürlüğün uzun dönemde gelir eşitsizliğini azalttığı, gelir eşitsizliğinin hem kısa hem de uzun dönemde kişi başına düşen geliri olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, Ekonomik Özgürlük Endeksi'ndeki bir artışın, Yunanistan'ın büyümesi üzerinde orta vadede olumsuz bir etkiye sahip olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

3. VERİ SETİ, EKONOMETRİK YÖNTEM VE AMPİRİK BULGULAR

3.1. Veri Seti

Bu çalışma E7 ülkelerinde 1995-2023 dönemi kapsamında ekonomik özgürlüklerin insani gelişme üzerindeki etkisini panel ARDL yöntemi kullanarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Analize konu olan ülkeler Türkiye'nin de dahil olduğu 7 ülkeden oluşmaktadır. Veriler Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Fraser Enstitüsü veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan bağımlı değişken olan insani gelişme endeksi verileri Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporları'ndan, bağımsız değişkenler Ekonomik Özgürlük Endeksi (Economic Freedom Index- EFI) verileri Heritage Vakfı (Heritage Foundation) veri tabanından ve kişi başına düşen milli gelir değişkeni (GDP per capita) verileri Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri verilerinden elde edilmiştir. Ampirik analiz için EViews 13 paket programından yararlanılmıştır. Seriler arasındaki ölçek farklılıklarını azaltmak ve katsayıların esneklik yorumu yapılabilmesini sağlamak amacıyla tüm değişkenler logaritmik formda kullanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler yıllık veriler şeklinde hazırlanmıştır.

Çalışmaya konu olan ülkelerin listesi Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Modele dahil olan ülkelerin listesi

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	Çin	5	Endonezya
2	Hindistan	6	Rusya
3	Brezilya	7	Türkiye
4	Meksika		

3.2. Ekonometrik Yöntem

Çalışmada E7 ülkelerinde ekonomik özgürlüklerin insani gelişme üzerindeki etkisi panel ARDL yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz için kurulan denklem aşağıdaki gibidir;

$$\ln HDI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln EF_{it} + \alpha_2 \ln GDP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

(i = 1,...7) ve (t= 1995,..., 2023)

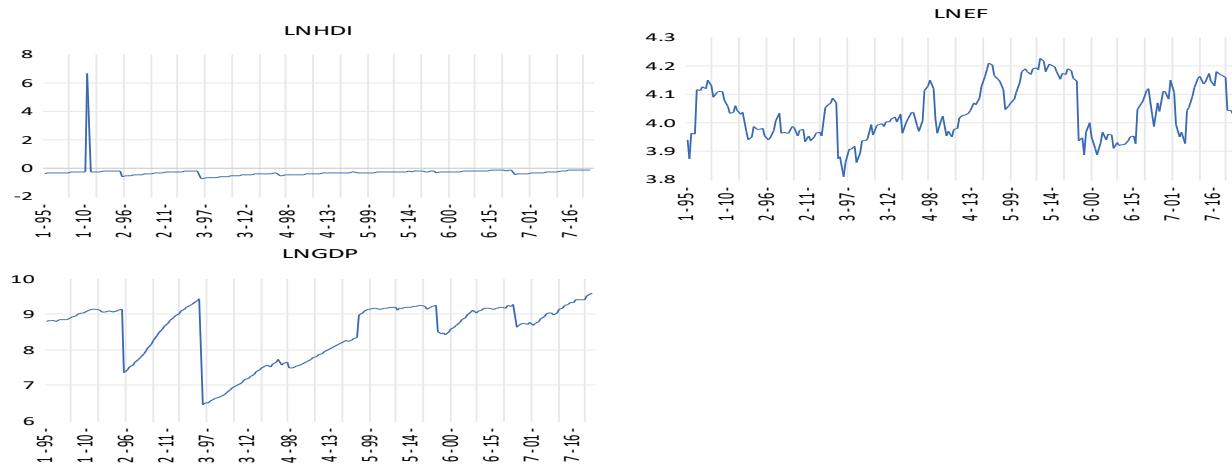
Modelin kesit boyutu (i) 7 ülkeden, zaman boyutu (t) ise 28 yıldan oluşmaktadır. α , birimler arasında ortak olan katsayıların vektörünü ve ε_{it} hata terimini ifade etmektedir.

Çalışmada ekonomik özgürlüklerin insani gelişme üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla uygulanan aşamalar sırasıyla şu şekildedir;

Çalışmada öncelikle paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı test edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı, bir ülkede meydana gelen şokların diğer ülkeleri etkileyebilmesi durumunu ifade etmektedir. Bu kapsamda, yatay kesit bağımlılığı Breusch-Pagan (1980) Lagrange Multiplier (LM) testi ile sınanmıştır. Yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi sonucu ikinci nesil birim kök testlerinden yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve Pasaran (2007) tarafından geliştirilen CIPS panel birim kök testi kullanılmıştır. Birim kök testi sonucu serilerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olması sonucu panel ARDL yaklaşımı uygulanmıştır. Panel ARDL yöntemi farklı bütünleşme derecelerine sahip serilerde uzun ve kısa dönem ilişkilerinin ele alınmasında en uygun yaklaşımdır. Uzun ve kısa dönem katsayıları ise Pooled Mean Group (PMG) tahmincisi kullanılarak elde edilmiştir. PMG tahmincisi, uzun dönem katsayılarının ortak, kısa dönem dinamiklerinin ise ülkelere göre farklılaşmasına izin vermektedir. Analizin son aşamasında, kısa dönemli nedensellik ilişkileri Dumitrescu-Hurlin Panel Granger testi ile analiz edilmiştir. Bu test paneli oluşturan birimler arasındaki heterojenliği dikkate alarak nedensellik ilişkilerinin analiz edilmesine olanak sağlamaktadır.

3.3. Ampirik Bulgular

Şekil 1. Değişkenlerin düzey grafikleri.

Şekil 1, değişkenlerin zaman içerisindeki seyrini göstermektedir. Grafikler incelendiğinde, serilerin dönemler itibariyle dalgalı bir yapı sergilediği görülmektedir.

Tablo 3. Tanımlayıcı istatistikler.

Tanımlayıcı İstatistikler	LNHDI	LNEF	LNGDP
Ortalama	-0,32	4,03	8,50
Medyan	-0,33	4,02	8,83
Maksimum Değer	-0,35	4,22	9,59
Minimum Değer	-0,75	3,80	6,43
Standart Sapma	0,50	0,09	0,80
Gözlem	203	203	203

Tablo 3, ortalama HDI değerini analize konu olan ÷lkelerde sosyoekonomik gelişmişliğin orta ve yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Değişkenlere ait medyan değerlerinin ortalamaya yakın olması ortalama etrafında toplandıklarını diğer bir ifadeyle dağılımın dengeli olduğunu göstermektedir. Standart sapma değerleri ise değişkenlerin zaman içinde tamamen durağan olmadığını, ancak aşırı oynaklık da göstermediğini ortaya koymaktadır. Minimum ve maksimum değerler arasındaki fark ise, ÷lkeler arasında belirli bir heterojenliğin bulunduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, gözlem sayısının yeterli düzeyde olması, panel veri yönteminin uygulanabilirliği açısından uygun bir veri yapısına işaret etmektedir.

Yatay kesit bağımlılığını test etmek için birçok test kullanılmaktadır. Bu testler sırasıyla Tablo 4'te gösterilmektedir. Yatay kesit bağımlılığının varlığı bir ÷lkede oluşabilecek şokun diğer ÷lkeleri etkilediğini göstermektedir.

Modelde $T > N$ olduğundan, Breusch-Pagan (1980) Lagrange Multiplier (LM) testi ile araştırılmalıdır. Bununla birlikte, Pesaran tarafından geliştirilen diğer panel veri testlerine de çalışmada yer verilmiştir.

Yatay kesit bağımlılığı hipotezi şu şekilde kurulmaktadır;

H_0 : Yatay kesitler birbirinden bağımsızdır

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır

Tablo 4. Breusch-Pagan LM ve Pesaran CD/CDLM yatay kesit bağımlılığı test sonuçları.

Değişkenler	LNHDI	LNEF	LNGDP
Testler	Test İstatistiği (Olasılık Değer)		
CD _{LM1} (Breusch, Pagan 1980)	415,30 0,000***	87,42 0,000***	482,76 0,000***
CD _{LM2} (Pesaran 2004 CDIm)	60,84 0,000***	10,24 0,000***	71,25 0,000***
CDLM (Pesaran 2004 CD)	18,00 0,000***	3,30 0,000***	21,83 0,000***
CD _L adj	60,71 0,000***	10,12 0,000***	71,12 0,000***

Not: ***, **, * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Değişkenlere ait olasılık değerlerinin %5 önem seviyesinden küçük olması sonucu H_0 hipotezi reddedilir. Yani modelde yatay kesit bağımlılığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca diğer testler de yatay kesit bağımlılığının olduğunu göstermektedir. Bu durum bir ÷lkedeki sosyo ekonomik gelişmişliğin diğer ÷lkeler tarafından da etkilenebileceği durumunu göstermektedir. Yatay kesit bağımlılığının varlığı ikinci nesil birim kök testlerinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle çalışmada CIPS panel birim kök testi kullanılmıştır.

Tablo 5. CIPS panel birim kök testi.

E7 ÜLKELERİ	SABİTLİ VE TRENDLİ MODEL	
	Düzy CIPS Değerleri	Fark CIPS Değerleri
LNHDI	- 0,52	-3,01**
LNEF	- 2,57	- 3,48***
LNGDP	-2,90**	- 4,61***
Cips istatistiği		
%1	-3,11	-3,11
%5	-2,86	-2,86
%10	-2,73	- 2,73

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 5'e göre, serilerin durağanlık sınaması Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Cross-sectionally Augmented IPS birim kök testi ile yapılmıştır. Serilerin düzy grafikleri incelendiğinde belirli bir trend olduğu görölmektedir. Bu nedenle sabit ve trendli model tercih edilmiştir. Birinci nesil panel birim kök testleri yatay kesit bağımsızlığı varsayımına dayanırken, ikinci nesil birim kök testleri yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulundurmaktadır. Bu modelde yatay kesit bağımlılığının varlığı tespit edilmiş, en yaygın ve güvenilir testlerden CIPS birim kök testi kullanılmıştır.

CIPS testi hipotezi şu şekildedir;

H_0 : Seri durağan değerdir

H_1 : Seri durağandır

Tablo 6. PCM tahmin sonuçları.

UZUN DÖNEM	Katsayılar
	Olasılık değerleri
LNEF	0,12** (0,032)
LNGDP	0,10*** (0,000)
Hata düzeltme katsayısı	-0,34** (0,049)
KISA DÖNEM	
D(LNEF)	-0,45 (0,298)
D(LNGDP)	0,86 (0,284)
Sabit	-0,59 (0,593)

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 6'ya göre hata düzeltme modeli negatif değerli, olasılık değerleri %5 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu durum modelin doğru çalıştığını göstermektedir. Hata düzeltme katsayısı kısa dönemde oluşacak şokların uzun dönemde dengeye geri dönme eğiliminde olduğunu, değişkenler arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Tabloya göre ekonomik özgürlük değişkeni bağımlı değişken üzerinde %5 önem düzeyinde anlamlıdır. Bu durum ekonomik özgürlüklerde meydana gelecek %1'lik bir artışın insani gelişmede ortalama %0,12 oranında artış sağlayacağını göstermektedir. Benzer şekilde GDP değişkeninin de işareti pozitifdir. İnsani gelişme ve büyüme arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. GDP değişkeninde %1 oranında bir artış HDI değişkenini ortalama %0,10 oranında arttırmıştır. Bu durum ekonomik büyümenin sosyoekonomik gelişmişliği arttırdığının bir kanıtıdır. Analiz sonucuna göre, büyümede meydana gelecek bir artış ekonomik

özgürlükleri arttıracaktır. Hata düzeltme modelinin anlamlı ve negatif çıkması insani gelişme değişkeni ve diğer değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini de göstermektedir.

Kısa dönem tahmin sonuçları incelendiğinde, olasılık değerlerinin anlamlılık düzeylerinden büyük olması değişkenler arasındaki etkinin anlamlı olmadığı yönündedir. Bu etkiye dair güçlü bir kanıt bulunmamaktadır. Ancak belirtilen dönem aralığında E7 ülkelerinde ekonomik özgürlükler ve büyüme faktörünün sosyoekonomik gelişmişliği azaltıcı etkisinin olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Tablo 7. Dumitrescu-Hurlin panel Granger testi sonuçları.

H ₀ Hipotezi	W-İst.	Zbar-İst.	Olasılık
$\Delta\text{LN}(\text{EF}), \Delta\text{LN}(\text{HDI})$ üzerinde homojen bir nedensellik etkisi oluşturmamaktadır.	3,23	-0,11	0,907
$\Delta\text{LN}(\text{HDI}), \Delta\text{LN}(\text{EF})$ üzerinde homojen bir nedensellik etkisi oluşturmamaktadır.	3,00	-0,30	0,759
LNGDP, $\Delta\text{LN}(\text{HDI})$ üzerinde homojen bir nedensellik etkisi oluşturmamaktadır.	9,48	5,03	p <0,001
$\Delta\text{LN}(\text{HDI}), \text{LNGDP}$ üzerinde homojen bir nedensellik etkisi oluşturmamaktadır.	2,86	-0,42	0,673
LNGDP, $\Delta\text{LN}(\text{EF})$ üzerinde homojen bir nedensellik etkisi oluşturmamaktadır.	7,69	3,55	0,000
$\Delta\text{LN}(\text{EF}), \text{LNGDP}$ üzerinde homojen bir nedensellik etkisi oluşturmamaktadır.	2,89	-0,39	0,690

Değişkenler arasındaki kısa dönemli nedenselliğin varlığı Dumitrescu-Hurlin Testi (2012) ile analiz edilmiştir. Heterojenliği dikkate alan bu test kısa dönemli ilişkilerin analizinde sıklıkla kullanılmaktadır. Dumitrescu-Hurlin (2012), panel Granger Nedensellik testi serilerin durağan olduğu varsayımı altında analiz edilmektedir. Seriler birim kök testi ile durağan hale gelmiştir.

Panel Granger Nedensellik testinde temel hipotez ve alternatif hipotez şu şekilde kurulur;

H₀: X, Y'nin granger nedeni değildir

H₁:X, Y'nin granger nedenidir

Tablo 7'deki sonuçlar incelendiğinde yalnızca LNGDP→ $\Delta\text{LN}(\text{EF})$ yönünde kısa dönemli Granger Nedensellik tespit edilmiştir. Bu durum büyümenin ekonomik özgürlük üzerinde kısa dönemli Granger nedenselliğe sahip olduğunu göstermektedir. Diğer değişkenler arasındaki olasılık değerinin 0.05 ten büyük olması sonucunda kısa dönemli bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Kısacası sonuçlar kısa dönemde ekonomik büyümenin ekonomik özgürlüğü etkileyeceği bulgusunu ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, ekonomik özgürlük, ekonomik büyüme ve insani gelişme ilişkisini E7 ülkeleri özelinde, kısa ve uzun dönem ayrımı yaparak incelemesi bakımından literatüre katkı sunmaktadır. Yapılan analiz sonucunda, yatay kesit bağımlılığı testleri değişkenler arasındaki yatay kesit bağımlılığının varlığını ortaya koymuştur. Bu nedenle çalışmada seriler arasındaki durağanlığın tespitinde ikinci nesil birim kök testlerinden CIPS testi uygulanmıştır. CIPS testi sonucu değişkenlerin düzeyde durağan olmadıklarını, birinci farkta durağan hale geldiklerini göstermektedir. Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini incelemek amacıyla uygulanan panel eş bütünleşme ve PMG tahmin sonuçları ise, değişkenler arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Uzun dönem tahmin sonuçları, ekonomik özgürlükte %1'lik artışın insani gelişme endeksinde %0,12 oranında artışa, kişi başına düşen GSYH'deki %1'lik artışın ise İGE'de %0,10 oranında artışa neden olduğunu göstermektedir.

Kısa dönemde ise değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu-Hurlin panel Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda kısa dönemde, yalnızca ekonomik büyümeden ekonomik özgürlüğe doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer değişkenler arasında ise, kısa dönemde anlamlı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Elde edilen bulgular, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyümenin uzun dönemde insani gelişimi desteklediği, kısa dönemde ise bu ilişkinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu sonuçlar, literatürde ekonomik özgürlük ve büyümenin insani gelişme üzerindeki uzun dönemli etkilerinin belirgin olduğunu ortaya koyan Afonso ve Blanco (2023) ile Akhter (2004) tarafından elde edilen çalışmalarla paralellik göstermekte; kısa dönemde anlamlı bir nedensellik ilişkisinin tespit edilememesi sonucu ise, bu etkilerin daha çok uzun dönemde ortaya çıktığını vurgulayan ampirik literatürle örtüşmektedir.

Ekonomik özgürlüğü geliştirmek E7 ülkelerinde insani gelişmenin sürdürülebilir hale gelmesi için gerekli ve önemlidir. Öncelikle mülkiyet haklarının güçlendirilmesi, yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü gibi reformların insani gelişmenin temel bileşenleri olan eğitim, sağlık ve yaşam standartları üzerinde önemlidir. Buna ek olarak, büyüme istihdamı arttıran politika ve uygulamalarla uzun vadeli refah artışı için gereklidir.

Beyan ve Açıklamalar

1. Bu çalışmanın yazar/ları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedirler.
2. Yazar/lar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Afonso, A., & Blanco A. C. (2023). *The Nexus between economic freedom and economic growth in the Idcs, an empirical analysis for the period 2000-2021*, REM Working Paper 0297-2023. <https://ssrn.com/abstract=4619242>
- Akhter, S.M. (2004). Is globalization what it's cracked up to be? Economic freedom, corruption and human development'. *Journal of World Business*, 39(3), 283- 295. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2004.04.007>
- Al-Gasaymeh, A., Almahadin, H., A., Alshurideh, M., Al-Zoubi, N., A., & Alzoubi, H., M. (2020). The role of economic freedom in economic growth: Evidence from the mena region. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 13(10), 759-774. <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/7pveE3xl/>
- Belanová,K., Sivák,R., Dziura, B., Bastyr, S., & Šípová, M. (2023). Empirical analysis of the impact of economic freedom on economic growth in the Slovak Republic, the Czech Republic and Singapore: *Entrepreneurship and sustainability issues. Vsl Entrepreneurship and Sustainability Center*, 11(2), 419-432.[https://doi.org/10.9770/jesi.2023.11.2\(28\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2023.11.2(28))
- Breusch, T., & Pagan, A. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253. <https://doi.org/10.2307/2297111>
- Çoban, M. N. (2020). Ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik üzerine etkisi: Visegrad dörtlüsü kapsamında panel veri analizi'. *Tesam Akademi Dergisi*, 7(1), 143- 162. <https://doi.org/10.30626/t-esamakademi.696203>
- Doucouliagos, C., & Ulubasoğlu, M.A. (2006). 'Economic freedom and economic growth: Does specification make a difference?. *European Journal of Political Economy*, 22(1), 60-81. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2005.06.003>
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for granger noncausality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2012.02.014>
- Efeoğlu, R. (2021). İnsani gelişmenin ekonomik ve politik belirleyicileri: Panel sıralı nitel tercih analizi. *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 911-923. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.808788>
- Esposito, A.G., ve Zaleski, P.A. (1999). Economic Freedom and the Quality Of life: Evidence from the OECD. <https://doi.org/10.1023/A:1009068829135>
- Etienne, N., Joseph, N., & Martin, M. (2025). Human development and economic freedom: Empirical evidence from the great lakes region. *International Journal of Economic Performance*, 8(1), 115-132. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

- Feruni, N., Hysa, E., Panait, M., Radulesco, I., & Brezoi, A. (2020). The impact of corruption, economic freedom and urbanization on economic development. *Western Balkans Versus*, 12(22), 9743. <https://doi.org/10.3390/su12229743>
- Gezer, M.A. (2020). The impact of economic freedom on human development in european transition economies. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 54(3), 161-178. <https://doi.org/10.24818/18423264/54.3.20.10>
- Grubel, H. G. (1998). Economic freedom and human welfare: Some empirical findings. *Cato Journal*, 18(2), 287-304. <https://ideas.repec.org/a/cto/journal/v18y1998i2p287-304.html>
- Güney, T. (2017). Ekonomik özgürlük ve insani gelişmişlik. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1109-1120. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.341588>
- Hardi, I., Afjal, M., Khan, M., Idroes, G., Noviandy, T., & Utami, R. (2024). Economic freedom and growth dynamics in Indonesia: An empirical analysis of indicators driving sustainable development. *Cogent Economics&Finance*, 12(1). <https://doi.org/10.1080/23322039.2024.2433023>
- Helliwell, J.F., Layard, R., Sachs, J.d., De Neve, J.-E, Huang, H., & Wang, S. (2024). *2024 Dünya Mutluluk Raporu. Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı*. <https://worldhappiness.report>
- İmre, S. (2022). Kırılgan beşli ülkelerde ekonomik özgürlüğün insani gelişmişlik üzerindeki etkisi: Panel eşbütünleşme. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 371- 380. <https://doi.org/10.30692/sisad.1097950>
- Kangal, N., & Eroğlu, İ. (2023). Yüksek özgürlükçü ekonomilerde ekonomik büyüme performansına ilişkin ampirik kanıtlar. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 15(1), 1- 24. <https://doi.org/10.55827/ebd.1126650>
- Kaya, A.İ., & Çalışkan, Z. (2016). Ekonomik özgürlüklerin sağlık ve eğitime etkisi: Panel veri analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 81-102. <https://izlik.org/JA23RM76ZJ>
- Miller, T., Kim, A. B., Roberts, J. M., Riley, B., ve Whiting, T. (2017). Highlights of the 2017 Index of Economic Freedom Institute for Economic Freedom, Washington: The Heritage Foundation. <https://iea.org.uk/publications/2017-index-of-economic-freedom/>
- Özdemir, A., & Salihoğlu, M. (2019). Ekonomik ve politik faktörlerin insani gelişmişlik üzerindeki etkileri. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 21-35. <https://izlik.org/JA79YS46LP>
- Özyılmaz, A. (2022). The role of economic freedoms in economic growth. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 20(3). 59-74. <https://doi.org/10.37609/akya.1768>
- Pesaran, H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*. Cambridge Working Papers in Economics Working Paper, 435. <https://doi.org/10.2139/ssrn.572504>
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross sectional dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312. <https://doi.org/10.1002/jae.951>
- Tsitouras, A., & Papapanagos, H. (2025). The relationships between economic freedom, income inequality, and economic growth: Empirical evidence from an asymmetric analysis in the case of greece. *Portuguese Economic Journal*, 24, 419-454. <https://doi.org/10.1007/s10258-025-00269-w>
- Tunçsiper, Ç. (2023). The effect of economic freedom and human development on economic growth: Panel data analysis for G7 countries. *Journal of Recycling Economy & Sustainability Policy*, 2(1), 28-33. <https://respjournal.com/index.php/pub/article/view/16>
- Ünlü, A. (2025). Ekonomik özgürlük, inovasyon ve büyüme arasındaki dinamikler: Seçilmiş ülkeler üzerine ampirik bulgular. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(1), 264-280. <http://dx.doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.25.02.2556>
- Yenipazarlı, A. (2017). Economic freedom and effects on economic growth: A time series analysis for Turkey. *Turkish Economic Review*, 4(3), 345-351. <https://doi.org/10.1453/ter.v4i3.1454>